

DE CE NU EXISTĂ TEORIE ÎN ARHEOLOGIA PREISTORICĂ DIN ROMÂNIA?

Mircea Anghelinu

Motto: Ideile unui istoric sunt interpretările lui. (N. Iorga)

1. O EXPLICAȚIE

Întrebarea din titlu poate apărea eronat fondată dacă nu aducem urgent câteva lămuriri asupra accepțiunii termenului de "teorie" a cărei absență o clamăm. Indiscutabil, existența unui domeniu științific ar fi imposibilă fără un nucleu de apriorisme, un corpus de premise epistemologice. Faptul că aceste apriorisme se pot schimba - progresul cunoașterii, în sens general, are loc astfel - nu atentează la caracterul lor ineluctabil. Din acest punct de vedere, cu siguranță că arheologia preistorică din România dispune de o teorie. Însăși omogenitatea ei metodologică întărește această afirmație, pentru că aceasta nu este doar urmarea reluării în tipare identice a unui raționament tip, cât mai ales dovada continuității unei tradiții de cercetare, a unei teorii. La o primă lectură, teoria este cea care leagă pur și simplu artefactele, structurile, similaritățile sau diferențele percepute de arheologi într-un ansamblu coerent, care poate fi expus prin discurs. Prin urmare, doar ea conferă un sens descoperirilor.

Putem chiar să facem o disjunție, între o teorie cu caracter general și una cu caracter particular. Astfel, vom alege nivelele de teorie circumscrise de un arheolog scandinav¹:

- "a. a general conception of humanity and society that can be found in all the human sciences;*
- b. a more specific view that guides the archaeologists choice of data and special methods. "*

Cele două etaje teoretice sunt simbiotice. Suntem din nou nevoiți să acceptăm că ambele orizonturi există și în arheologia preistorică din România. Pentru analiza noastră, se aplică însă o lectură hegeliană: conștiința determină existența. Din acest punct de vedere, arheologia preistorică din România nu posedă conștiința existenței unei teorii proprii obiectului și subiectului său, deși o aplică permanent. Prin urmare, dacă teoria există în mod necesar, conștiința ei nu este obligatorie, pentru că această conștiință depinde de paradigmă², adică de un model de cercetare ce unifică o comunitate științifică.

Apartenența la o paradigmă este în mare parte inconștientă, pentru că se bazează pe instaurarea solidă a unor premise aflate dincolo de critică. Paradigma stabilește uzurile, funcționează aplicat, nu invită și uneori nici nu permite analiza fundamentelor epistemice ale respectivei discipline. Faptic, ea se constituie într-un set de leme, sau axiome. Paradigma nu este doar o teorie, sau un set de teorii, ea explică funcționarea lor, constituie cadrul ei de popularitate, dimensiunea ei organizatorică. Altfel spus, paradigma este atât teoria, cât și organizarea ei "socială". Ea se transmite prin manuale, selectează problemele de rezolvat și sugerează soluțiile. Noi nu vom respecta întru-totul sensul kuhnian al paradigmei, pentru că o parte a acestor modele de cercetare presupun chiar analiza fundamentelor epistemice, sau cel puțin argumentarea unor opțiuni metodologice. Acest nivel declarativ deschide criticii domenii care, în alte paradigme, ar fi implicite. Cert este că, odată definită o paradigmă, imperialismul ei metodologic inconștient ar putea fi, teoretic, anulat.

Teoriile arheologiei preistorice sunt și ele organizate în paradigme, dintre care unele permit cel puțin existența unui domeniu propriu teoretic, altele, printre care și cea românească, nu. Vom vedea că simpla conștiință nu este suficientă, dar e un început strict necesar. Analizând statutul unei teorii, suntem nevoiți să urmărim și acțiunea ei mundană, organizarea și funcționarea ei într-o paradigmă, cu atât mai mult cu cât a ne edifica asupra statutului teoriei în arheologia preistorică din România presupune, pur și simplu, a o urmări cum funcționează.

Existența unui subdomeniu propriu-zis și explicit teoretic este o achiziție relativ recentă a arheologiei, cu deosebire a celei preistorice și în special în cercurile scolastice de limbă engleză. Deși nevoită să completeze deductiv o documentație săracă, ermetică și excesiv de domestică încă de la

¹ B. Myhre, *Theory in Scandinavian Archaeology since 1960. A View from Norway*, în I. Hodder, *Archaeological Theory in Europe. The Last Three Decades*, London, Routledge, 1991, p. 162.

² T. S. Kuhn, *Structura revoluțiilor științifice*, București, 1976.

debutul său științific, arheologia preistorică nu a reușit elaborarea unui corpus epistemologic și conceptual aparte decât în ultimele decenii.

Debutul unui neofit va aduce primele considerații sistematice de acest tip, și am numit aici "noua arheologie" americană care, odată cu anii '60, introduce o problematică nouă în atenția practicienilor: modelele de analiză și interpretare pe care le folosesc, organizarea acestora în jurul unor idei directoare, subiectivitatea demersurilor lor³. Prin urmare, școala reformatoare procesualistă, deși s-a organizat rapid ea însăși într-o paradigmă, a avut un merit esențial în delimitarea unor modele de cercetare adverse, atât în scop, cât și în mijloace. Scepticii ar susține că meritele ei s-ar rezuma doar la atât.

Cu toate acestea, această reformă a mai avut cel puțin încă un merit: contrareforma. O nouă direcție, post-procesualismul, va prelua destinele teoriei arheologice, dezicându-se de precursori, printr-o perspectivă mai tolerantă, eclectică, de inspirație istorică și europeană și de respirație relativistă⁴. Noul curent va amplifica tot mai mult atenția pentru subiectivitatea arheologului. În fond, în jurul acestei probleme post-moderniste vom focaliza și scurta noastră analiză: arheologul și activitatea sa condiționată istoric, adică etnic, social, scolastic-paradigmatic și, abia ulterior, individual.

Câteva decenii de aprinse dezbateri au clarificat pe deplin statutul actual al teoriei în arheologie, cel de subdomeniu destinat analizei concepțiilor și metodologiilor de cercetare și interpretare a datelor arheologice. *Obiectivul teoriei arheologice poate fi definit drept analiza explicită a filtrelor ierarhice de selecție plasate între omul preistoric și arheologul contemporan*. Prin urmare, atenția ei va cuprinde mai multe segmente etajate, de la o teorie pre-depozițională, vizând modelele de existență și funcționare ale comunităților preistorice, inspirate de documentația și experiența istorică sau etnologică, până la o teorie interpretativă⁵.

Numai în această accepțiune se poate afirma că nu există o teorie arheologică în arheologia preistorică din România. O parte a factorilor care explică această absență vom încerca a-i schița în continuare, fără pretenția de a-i epuiza pe toți sau de a-i defini integral. Orice ajustare sau completare ar fi binevenită. Ea ar mărturisi, și pentru preistoria românească, începutul teoriei.

2. O SCHIȚĂ DE RĂSPUNS

2. 1. Statutul arheologiei preistorice în România.

2. 1. 1. O disciplină omogenă

În rândurile de mai sus afirmasem deosebita omogenitate a arheologiei preistorice din România. Această uniformitate poate părea neverosimilă, cu atât mai mult cu cât unifică cercetarea unor perioade diferite: paleolitic, neo-eneolitic, epoca bronzului. Ea va apărea mai puțin surprinzătoare dacă subliniem aici că – deși o atare opinie ar putea fi mai greu împărtășită de practicienii români – diferențierile cronoculturale nu fac decât să deghizeze superficial identitatea metodologică. Aceasta din urmă se datorează, în opinia noastră, unui corpus comun de precepte și prezumții, care ghidează demersul arheologului încă din faza de cabinet a cercetării. În ciuda specificului fiecărei perioade, un nucleu dur de premise domină reconstrucțiile istorice. Acestea sunt bazate pe un model stabil și unanim acceptat al dinamicii culturale, definitoriu pentru școala *cultural-istorică*⁶ căreia îi aparține indiscutabil și arheologia preistorică din România. Însurate de L. Binford⁷, aceste premise ar fi:

- *Cultura este localizată în ființe umane individuale (numai oamenii au capacitatea biologică pentru cogniția culturală);*
- *Cultura este transmisă între oameni (este asimilată prin învățare);*
- *Cultura este împărtășită ("shared") (rezultatele efectelor cumulative ale experiențelor învățate sunt împărtășite);*

³ O astfel de problematică este explicit expusă de către liderul proeminent al mișcării, L. Binford, *Contemporary Model Building: Paradigms and the Current State of Palaeolithic Research*, în D. Clarke (ed.), *Models in Archaeology*, London, Methuen, 1972, p. 109-165. Bibliografia direcției este însă imensă.

⁴ Principiile noii orientări sunt condensate în I. Hodder, *Reading the Past - Current Approaches to Interpretation in Archaeology*, Cambridge University Press, Cambridge, 1986; vezi și T. Champion, *Theoretical Archaeology in Britain*, în I. Hodder (ed.), *Archaeological Theory in Europe. The Last Three Decades*, London, Routledge, 1991, p. 129-160.

⁵ D. Clarke identifică 5 sub-teorii, vezi *Archaeology: the loss of innocence*, în *Antiquity*, XLVII, nr. 185, p. 6-18.

⁶ O prezentare utilă oferă S. Jones, *The Archaeology of Ethnicity. Constructing Identities in the Past and Present*, London, Routledge, 1997, p. 15-26.

⁷ L. Binford, op. cit. p. 117.

- *Cultura derivă din oameni (numai actele umane de invenție o pot genera);*
- *Cultura este cumulativă (invențiile, odată realizate, se adaugă alternativelor, formând o bază de recombinație pentru noi invenții);*
- *Cultura este un continuum (pentru că generațiile se succedă, deci și cultura);*
- *Cultura este în continuă schimbare (pe de o parte, purtătorii ei se schimbă cu fiecare generație, iar pe de altă parte ei adaugă noi acte de invenție);*
- *Cultura se schimbă gradual (înlocuirea indivizilor duce la mutații în popularitatea anumitor modele).*

Obiectivul nostru nu este câtuși de puțin contestarea acestor afirmații, iar argumentația noastră nu va urmări consecvent ideile arheologului american. Descrierea sa este însă precisă.

Câteva considerații ne apar necesare aici. Instrumentul de lucru fundamental al arheologiei preistorice din România este *cultura arheologică*, unitate de studiu, dar și de interpretare. Convențional, ea coincide unui set de practici sociale ale unui grup uman determinat, de obicei etnic, și care îl disting pe acesta de unitățile similare. Viziunea cea mai răspândită este cea conform căreia aceste practici diferențiate sunt rezultatul unor comportamente învățate, mediate de unitatea socială proprie, deci a normelor unor comunități. Misiunea arheologiei este de a recunoaște și de a diferenția aceste norme culturale aparte, de a le stabili succesiunea și eventualele relații reciproce. În jurul noțiunii de cultură arheologică are loc sinteza metodelor arhicunoscute: tipologie, cronologie, chorologie. În consecință, culturile sunt oamenii, iar culturile arheologice reziduurile ideilor pe care le-au împărtășit aceștia în grup. Aserțiunea pare corectă, pentru că ignoră o latură esențială, și anume faptul că așa-numitele culturi arheologice sunt *construcții* și nu realități obiective.

În încercarea de a înțelege particularitatea unui gest istoric, delimitarea circumstanțelor sale, în fond a elementarei cauzalități, este esențială. Dacă o cultură arheologică anume este o viziune nominalistă asupra universalilor, deci coincide într-adevăr unei culturi vii, ea se va distinge (sau asemana) din punct de vedere economic, social, simbolic, în raport cu celelalte, contemporane sau nu. Or, criteriile de identificare a acestei specificități nu sunt considerate importante în sine de către arheologia preistorică din România, pentru care este în majoritatea situațiilor suficientă *că această specificitate există*. Dincolo de ea, orice alte criterii ale individualității culturale sunt mai puțin importante. Simplele diferențieri formale ale unor artefacte considerate caracteristice (ceramica, utilajul litic, plastica) sunt suficiente pentru a identifica unități stilistice, etnice.

Motivul discret pentru care preistoricienii acceptă de la bun început această specificitate minimă este încrederea în *inteligibilitatea gesturilor*. Cu o platformă filozofică istorică, arheologii vor acorda un credit imprudent ideii de comprehensiune și principiului uniformitarismului: în situații asemănătoare, oamenii se comportă asemănător, în toate timpurile, fie ele istorice sau preistorice. Onorabilă și parțial exactă, ca o mare parte a ideilor romantice, această prezumție ignoră un factor de risc aflat de multă vreme în atenția științelor umane: percepția "situațiilor asemănătoare" și răspunsul cultural la aceste provocări este dependent de o disponibilitate internă a fiecărei culturi, în fiecare *hic et nunc* istoric. Suntem nevoiți să acceptăm că nici noi, nici oamenii preistoriei nu au acționat "în absolut", sau în *illo tempore*, ci în circumstanțe culturale și istorice irepetabile. Prin urmare, aprioric, inteligibilitatea unui gest trecut are nevoie în primul rând de o înțelegere a ansamblului de idei și semnificații din care provine, pe scurt a contextului istoric și cultural. Or, tocmai reconstrucția acestui context cultural este misiunea arheologiei, care apelează constant la fragmente materiale în scopul reconstituirii întregului. Paradoxul este evident, iar soluțiile puține și discutabile⁸. Demersul nostru nu urmărește, evident, rezolvarea acestei spinoase dileme, ci problematizarea ei pentru practicienii români.

Pe scurt, primii europeni, cei ai preistoriei, semănau probabil mai puțin cu europenii timpurilor istorice, cât cu populațiile primitive actuale și subactuale, care nu au făcut niciodată obiectul atenției istorice propriu-zise. Prin urmare, într-o primă instanță, arheologia preistorică din România ar trebui să reevalueze creuzetul ideilor sale, care a fost prea rar etnologic sau antropologic. Cultura arheologică, odată definită mulțumitor, trebuie înțeleasă, pe cât posibil, "din interior". Nu susținem aici naiva idee post-

⁸ Soluțiile pentru ieșirea din această aporie relativistă nu sunt deloc facile. Ultimul model, cel post-procesualist, deși vinovat de o serie de ambiguități, are cel puțin meritul că circumscrie bine problema și conduce către o meritorie atenție către context, vezi de exemplu I. Hodder, *Reading the Past. Current Approaches to Interpretation in Archaeology*, Cambridge University Press, Cambridge, 1986.

procesualistă conform căreia poate exista și o altă lectură a trecutului, afară de cea pragmatică⁹. Sugerăm doar că înțelegerea fidelă a specificului cultural solicită în primul rând o cunoaștere cât mai completă a contextului istoric particular al respectivei culturi. Cum singura cale de acces către acesta este contextul arheologic, se cuvine reevaluată modalitatea de lectură a acestuia.

Revenind la premisele preistoriei românești, un scurt periplu istoric ar putea decodifica circumstanțele în care apriorismele s-au cimentat în practică. El este cu atât mai necesar cu cât arheologia preistorică din România practică de câteva decenii o cercetare cu caracter repetitiv, ce reproduce cu fidelitate fotografică principiile de studiu interbelice. În prea puține situații studiile interdisciplinare au reușit să afecteze acest edificiu, și vom constata în continuare de ce.

2. 1. 2. Geneza. O istorie națională mai specială

Omogenitatea conceptual-metodologică a arheologiei preistorice se datorează, credem, unui complex de factori, legați de geneza și evoluția sa ca disciplină. Ceea ce dorim să subliniem în continuare este perenitatea de substrat a statutului său, în ciuda morfologiilor temporare pe care le-a îmbrăcat în istoria sa.

O recentă definiție a arheologiei¹⁰ explică impecabil statutul său, cel de *disciplină istorică autonomă metodologic*. Această definiție rezumă o întreagă istorie a arheologiei, născută ca alternativă documentară a istoriei, preocupată îndeosebi de cultura materială a timpurilor istorice și preistorice și utilizând metode proprii. Aceste metode sunt, în ansamblu, tipologia, chorologia, cronologia. Prin intermediul lor, arheologia își va atinge obiectivul său: istoria. În subsidiar, arheologul este un istoric mai original, a cărui arhivă este geologică.

Însăși geneza arheologiei românești este urmarea unei necesități resimțite de istorie¹¹. Membrii triadei "critice"¹², în grija lor justificată pentru îmbogățirea fondului documentar al istoriei naționale, dar și printr-o politică academică bine organizată, îl vor promova rapid pe Vasile Pârvan. Dar fondatorul incontestabil al arheologiei românești este, înainte de toate, un istoric, un filozof al istoriei, și de altfel primul și ultimul dintre arheologii români care a publicat rezultatele unor astfel de preocupări. Discipolii săi vor fi însă primii profesioniști ai preistoriei, abandonând tiparele clasicizante, încă active la Pârvan și Andrieșescu, în favoarea unei perspective metodologice atente la specificul documentar al preistoriei. Dacă debutul preistoriei provine dintr-un racurs cronologic al istoriei către origini și este caracterizat, firesc, de preocuparea pentru rămășițele lumii clasice, greco-romane, ca și pentru contemporanii acestora, ancesralii direcți recunoscuți, geto-dacii, profesionalizarea disciplinei va conduce către un model de cercetare aparte, degrevat aparent de ingerințele istoriei.

Preistoria are de la bun început posibilitatea de a-și perfecționa metodele, dar la fel de clare sunt liniile de substrat ale interesului său, și acesta rămâne *național și istoric*¹³. Vom poposi puțin asupra acestei afirmații.

Arheologia europeană este, în ansamblul ei, opera unui continent aglomerat, fragmentat în tradiții regionale, fundamentate etnic în majoritatea situațiilor. Prin urmare, însăși geneza arheologiilor naționale, al cărei stimul inițial a fost o curiozitate anticaristă incoloră ideologic, a fost o misiune preluată rapid de către națiunile și statele secolului XIX. Perspectiva ei istorică este inerentă și definitorie, ca și limitele naționale în care ea se încadrează pretutindeni pe continentul european. Supralicitarea acestei focalizări

⁹ Lectura "pragmatică" nu implică neapărat teleologia, în orice caz nu explicit. Ne referim aici la viziunea fatal exterioară a discursului istoric, construit în cadre conceptuale diferite, proprii orizontului cultural în care se face lectura. Dacă discursul înseamnă selectarea unor criterii, stabilirea unei intrigii și o atribuire de nume, el este integral o construcție întrucâtva paralelă realității.

¹⁰ Vezi Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României, vol I, București, p. 94.

¹¹ Perioada antiquaristă nu întrunește aceste criterii, pentru că, în prima jumătate a secolului XIX, antiquarismul nu are substrat național, el fiind rezultatul unei curiozități omnivore, nedirecționate și al unor onorabile, dar disperate inițiative individuale. Nu insistăm aici nici asupra inițiativelor meritorii de înființare a Muzeului Național de Antichități (1864), sau a primei catedre de arheologie a Universității din București (ocupată de Alexandru Odobescu în 1877). Debutul unei arheologii preistorice științifice avea să aștepte, totuși, primele decenii ale secolului XX. În faza în care este evident legată de renașterea națională, preistoria nu este științifică, iar în momentul în care devine științifică, ea va renunța treptat la dezideratele naționale explicate, cel puțin prin colmatarea ideilor naționale într-o documentație tot mai bogată.

¹² Al. Zub unifică sub acest nume pe N. Iorga, D. Onciul și I. Bogdan, fondatori ai direcției critice în istoriografia română, vezi De la istoria critică la criticism. Istoriografia română la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, București, 1985.

¹³ Se cuvine făcută aici o remarcă și anume că "interesul istoric", care poate să apară evident unui arheolog european, este aici nominal contrapus celui etnologic, sau antropologic, așa cum este el sesizabil în arheologia nord-americană și, într-o mai mică măsură, în cea britanică și franceză. Aceasta nu presupune că, în opinia noastră, obiectele acestor discipline sunt justificat diferențiate. Distincția metodologică este însă evidentă și indiscutabilă.

naționale este altă problemă, cazul clasic al abruptei perspective kossinniene aruncând și astăzi o umbră incomodă asupra arheologiei germane¹⁴. Nu este mai puțin adevărat că manipularea rezultatelor arheologice în scopuri naționale este o realitate indiscutabilă, care nu putea ocoli centrul și sud-estul european, din motive arhicunoscute.

Obsesiile naționale n-au ocolit istoriografia română¹⁵. Nu insistăm aici asupra avatarurilor problemei naționale în istoriografia noastră, ci asupra climatului intelectual în care cercetarea preistorică devine sistematică. Pentru arheologia preistorică, al cărei obiect este în însăși intimitatea lui o sfidare a limitelor politice și etnice actuale, preluarea de către argumentația națională a fost inevitabil mai dificilă. Principiul național se va estompa în metodă, deși nu putem ignora tradiționalismul ideii de arheologie cu obiective naționale¹⁶, stimulat, empatic cel puțin, de propaganda activă de după 1965. Ideea națională nu este explicit lizibilă pe parcursul monografiilor arheologice, iar dacă apare, ea este o simplă justificare *post-festum*. Pentru România, preistoria "națională" este deci o prioritate a *praxisului*, dar nu o doctrină explicită. Iar dacă aceasta a existat, a fost incoerentă în activitatea practicienilor. Ideea națională nu a determinat altceva decât alegerea unui obiect de studiu în defavoarea altora, ceea ce nu este neapărat foarte puțin. Considerăm însă ca extrem de sugestivă considerarea "culturii arheologice" preponderent ca *unitate de stil etnic*, aspect cu siguranță stimulat, dacă nu generat de acest climat intelectual, în care viziunea herderiană¹⁷ asupra națiunii este dominantă.

În ceea ce privește obiectivul complementar *istoric* al arheologiei, subsumarea teoriei arheologice celei a istoriei este efectivă, așa cum va rezulta și în continuare. Aspectul este foarte important, întrucât *teoria istoriei* nu a constituit niciodată un subdomeniu coerent și abordat sistematic de istoriografia română¹⁸. În multe situații, pot fi remarcate însă exerciții de metodă. Prin urmare, chiar dacă ar fi dorit să se inspire, arheologia preistorică nu o putea face decât din sânul unei istoriografii preocupate de metodă și ale cărei principale realizări stau sub auspiciile pozitivismului¹⁹.

În realitate, preistoria chiar s-a inspirat copios din sânul istoriei, preluând *omologia* comportamentelor în locul mult mai realistelor *analogii*. Ea nu a acceptat niciodată o diferență de esență între oamenii preistoriei și cei ai istoriei. Și nici nu sugerăm că ar fi trebuit s-o facă, ci că, plecând de la premisa uniformității de comportament, ea a renunțat cu bună știință la un bogat set de fapte pe care le raportează etnologia și care ne arată cât de diversă poate fi această uniformitate! Modelele istorice pe care le utilizează însă preistoricienii, întrucât tind către narațiune, capătă un caracter net expozitiv, lipsit deseori de un suport documentar la fel de bogat ca cel istoric. Mai mult, circumscrise lumii materiale și domesticului, izvoarele arheologice au un caracter net refractar și ermetic, ca să nu mai amintim că unitățile de timp ale vieții interne ale unui sit sau ale unei comunități preistorice sfadează deseori obișnuințele mentale ale istoricilor. Toate aceste diferențieri acute nu i-au împiedicat pe arheologi să se

¹⁴ H. Härke, *All Quiet on the Western Front. Paradigms, Methods and Approaches in West German Archaeology*, în I. Hodder (ed), *Archaeological Theory in Europe. The Last Three Decades*, London Routledge, 1991, p. 187-222.

¹⁵ Cităm aici cu deosebire L. Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, București, 1997.

¹⁶ Ar fi utilă aici parcurgerea originalului volum editat de S. Dumitrașcu, *Arheologia română la sfârșit și început de mileniu*, Oradea, 1995. Cuprinzând interviuri cu 104 arheologi români, ceea ce reprezintă un eșantion statistic reprezentativ, din moment ce numărul practicienilor nu depășea în acel moment 300-400 de specialiști, volumul oferă o imagine evocatoare asupra priorităților cercetării în anii '90. Statistic, din cei 81 de specialiști chestionați privind prioritățile arheologiei românești, 27 consideră importantă cercetarea continuității autohtone, sau în general, a mileniului I, 45 cred că acute sunt probleme speciale sau regionale ale diferitelor culturi arheologice. Doar 5 consideră că reevaluarea metodelor este esențială. În privința pregătirii unor noi generații de specialiști, doar 4 o consideră prioritară. În ciuda deformării produse de sistemul de redactare al întrebărilor, rămâne imaginea unei arheologii "satisfăcute" de metodologiile folosite, ale cărei probleme rezidă în creșterea setului de date și a cărei obsesie națională pare indiscutabilă. Nu este mai puțin adevărat că, în ciuda declarațiilor exaltate din Postfață – "nimic nu poate fi așezat mai sus decât poporul în gândirea acestor arheologi", slujit "temeinic, profesional și uman cu mijloacele arheologiei, ale adevărului istoric" etc., tonul general este mult mai sobru. Profesionalizarea practicienilor a condus, întâmplător, obsesia națională către un statut benign, cel de elaborare intelectuală secundară.

¹⁷ Accepțiunea herderiană se opune celei contractualist-plebiscitare propuse de E. Renan, vezi de exemplu G. Hermet, *Istoria națiunilor și a naționalismului în Europa*, București, 1997, p. 141-157. Între cele două teorii, în care intrarea într-o națiune se face prin naștere sau prin opțiune, intelectualitatea românească a ales, în general, prima variantă. Așa se înțelege cunoscuta distincție, aparent paradoxală, a lui Nae Ionescu între un "român" și un "bun român".

¹⁸ Există, desigur, excepția meritorie a lui A. D. Xenopol, al cărui demers a fost însă prea puțin popular; facem abstracție de speculațiile generației romantice, mai apropiate de filozofia istoriei, ca și de ideile exprimate de V. Pârvan, care din punctul nostru de vedere au același statut, vezi V. Pârvan, *Ideii și forme istorice*, București, 1920.

¹⁹ Preocuparea pentru metodă și pentru exigențele pozitvistice au devenit definitorii odată cu debutul "școlii critice", iar "noua școală" va sublinia de la bun început această prioritate, vezi Zub op. cit., p., idem, *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, 1989, p. 199-234, A. Pop., *O fenomenologie a gândirii istorice românești. Teoria și filozofia istoriei de la Hasdeu și Xenopol la Iorga și Blaga*, București, 1999, p. 25-28, 40-48.

declare istorici. Ei au preferat comprehensiunea, deci simțul comun, înaintea - și uneori împotriva - analogiei etnografice, deci simțului istoric.

2. 1. 3. Empirism și pozitivism

Parte integrantă a istoriografiei și descendentă directă a unui anumit ideal istoriografic, devotat rigorii, preciziei, metodei, preistoria va moșteni de aici și o totală inapetență pentru "speculație", care va deveni curând sinonimul lipsei de profesionalism.

Într-o fermă tradiție pozitivistă, și ca recul al regretabilelor supralicitări de factură romantică, istoria vă găsi o singură soluție pentru a împăca empirismul și veridicul: *faptele*. Preistoria, ca prozelit aflat în fața unei documentații ermetice, va prelua entuziast această perspectivă, aparent sceptică și prudentă, deci riguroasă. Singurul aspect care a scăpat analizei este însă esențial: nu există fapte! Ele sunt rodul selecției și al atribuirii de nume. Aceasta se realizează după principiul faptului "interesant", conform căruia anumite tipuri ceramice sau litice au valoare reprezentativă pentru normele etnice. Nici această presupunere nu este integral greșită: oamenii se disting între ei, printre altele, și prin cultura materială. Ea deschide însă drumul unui întreg lanț de remarci calitative și subiective, dincolo de care rigoarea nu mai poate fi cuantificată.

Cu toate acestea, aceste fapte "pure" expun trecutul, prin urmare o cunoaștere mai bună a lui implică acumularea unui set cât mai bogat de fapte: o documentație bogată asigură, ca și pentru istorie, o imagine veridică și completă a trecutului. Cu cât distanța dintre contextele arheologice și interpretarea lor este mai mică, riscul unor inferențe eronate este mai mic. Progresul profesionalizării conduce treptat la ideea că *descrierea faptelor* nu înseamnă drumul către istorie, *ea este istoria*, deseori ignorându-se că, oricât de bună este descrierea, ea nu garantează cauzalitatea, și uneori nici nu o ia în considerare. Cu toate acestea, încă se mai crede, simpla prezentare a faptelor, "obiectivismul", sunt suficiente²⁰. Istoriografia "noii școli", contemporana primei generații de discipoli ai lui Pârvan, nu va face decât să confirme și să stimuleze această viziune. Treptat, arheologia preistorică va căpăta un caracter ilustrativ pentru diferitele teorii acceptate prin convenție: difuzionism, evoluționism superficial, marxism stadialist etc. Categoric, ideea unei teorii arheologice ar fi fost de neimaginat în perioada interbelică. Existau, fără îndoială, *teorii*, ca și încercări de argumentare sistematică care pigmentează pe alocuri raționamentele reconstrucției istorice. Pomind de la faptele arheologice, a căror indiscutabilă consistență pare împrumutată de la materialitatea lor, preistoria nu cunoaște decât reconstrucții inductive, iar istoria va crește arborescent pe trunchiul datelor smulse din pământ. Această dezvoltare este suficientă sieși.

În această perioadă are loc și stabilizarea accepțiunii pe care o va îmbrăca teoria de acum înainte, cea de *limbaj omogen în sine cu faptele raportate*, de la care pleacă prin inducție și de care nu se îndepărtează. Teoria înseamnă generalizare și această generalizare este considerată a se induce pe baza noilor fapte, prin procedeul inferenței. În realitate, exista deja o generalizare, una apriorică, activă în momentul selecției faptelor. Sub această platformă inductivă se regăsește un empirism temeinic. Preistoricienii nu acceptă decât afirmațiile verificabile și ipotezele prudente. Ei va împiedica însă o ordonare conceptuală a demersului arheologic. Această misiune ar fi revenit istoriei, dar istoria nu a mai avut timpul necesar reflecției. Mai exact, eventualele reflecții epistemologice vor lua o turnură unilaterală, inutilă arheologiei.

2. 2. Arheologia preistorică în perioada marxistă

Asimilarea, în perioada postbelică, a unui cadru marxist de către istoriografie, deși prea temerar pentru gustul pozitivismului de început de secol XX²¹, nu a făcut, pentru preistorie, decât să întărească

²⁰ Declarațiile de intenții sunt rare în cadrul arheologiei preistorice din România, pentru că obiectivele sale apar întotdeauna ca de la sine înțelese. Cu toate acestea, poate fi identificat relativ precis momentul de debut al acestei implicite prezumții la I. Nestor, Tendințe noi în istoriografia românească, Arheologia Moldovei, XII, 1988, p. 277-279; publicată inițial în presă, în 1933, declarația cuprinde observații edificatoare, dintre care cităm: "Alături de școala istoriei moderne cu cadre tradiționale, își face așadar, treptat, loc în sectorul determinant al spiritului românesc modern, și școala obiectivistă istorico-arheologică. Căci nu se poate contesta că Preistoria, ca și Protoistoria (diferind între ele de fapt numai întrucât se ține de la crearea mai multor catedre!) sunt concepte relative și în parte înșelătoare, deoarece este vorba de unul și același domeniu al istoriei. Doar metoda este diferită. [...] Conștiința cât mai reală a trecutului cât mai îndepărtat este cel mai solid suport al sentimentului național și al coeziunii naționale" (s. a.). Această luare de poziție nu este un rezumat al preistoriei interbelice, ci o ars poetica la care se vor raporta fără excepție și preistoricienii generațiilor următoare. Ea expune atât afinitatea preistoriei cu istoria, cât și menirea ei socială.

²¹ În realitate, marxismul trădează pozitivismul ortodox prin holism, prin identificarea unui motor universal, a unui debut și a unei eschatologii a istoriei, idei pe care Auguste Comte nu le putea accepta, dar pe care marxii le afirmă demonstrate de știința pozitivă. Deja funcționând într-un

Încrederea în valabilitatea cunoașterii empirice. Prea general și prea ambițios pentru a fi operaționalizat, cu deosebire în varianta sa oficială diluată, marxismul nu a condus deloc la o reevaluare serioasă a metodelor arheologilor. Principala lor problemă va fi acum asigurarea unei variante de mijloc între premisele cultural-istorice și modelul de dinamică istorică impus. Această variantă de compromis va fi descriptivismul, eventual precedat de o introducere corectă politic și de concluzii la fel de legaliste, chiar dacă nesustținute de argumentația arheologică²².

Rigoarea, mărturisită de alegerea și utilizarea unor metode recunoscute ca științifice de către colegi, este un concept pe cât de stabil în sine, pe atât de variabil manifest în practică. Obsesiva grijă pentru rigoare ascunde un complex de care istoria, deci nici arheologia nu vor scăpa niciodată, cel al empirismului lor ineluctabil. Ar fi imprudent să afirmăm că această rigoare nu s-a dezvoltat în ultima jumătate de secol. A urmat însă căile ei proprii.

Conform unui model general european, arheologia preistorică din România se va orienta, în epoca postbelică, în direcția unei mai precise sporiri a fondului documentar privind particularul cultural, în ciuda teoriei oficiale, mai interesată în "generalul" cultural. Sub presiunea teoriei obligatorii, practica înregistrează un recul în direcția empirismului și descriptivismului. Cauzele acestui derapaj se circumscriu pe de o parte însăși generalității teoriei, iar pe de alta mediului sociologic intern al breslei. Teoriile generale utilizate ca ghizi explicativi în perioada anterioară vor fi acum, cel puțin declarativ, înlocuite cu o unică explicație istorică, cea fidelă modelului sociologist marxist. Pentru circumstanțele în care grila marxistă se aplică greu sau deloc, și acestea sunt majoritare, vechile modele interpretative încearcă să se insinueze.

Puține aspecte preia preistoria românească din sânul marxismului. Printre ele, importante sunt elementele de limbaj ale etnologiei evoluționiste de secol XIX. Cu siguranță imperfecte și, din nefericire, deloc predispușe evaluărilor, aceste noțiuni (matriarhat, patriarhat, gintă) vor fi unicele progrese "teoretice". Ele reprezintă însă unica legătură consistentă a arheologiei preistorice din România cu etnologia, până astăzi. Utilizarea lor, fie și superficială, a determinat un glisaj al interesului către o problematică nouă, cea socială. Ortodoxia era însă reprezentată de "*Originea familiei, a proprietății private și a statului*" a lui Fr. Engels, și ea nu putea fi supusă gnozelor sau sofismelor. În aceste condiții, noile concepte nu vor putea fi instrumentalizate.

Avansurile metodologice și climatul marxist au orientat atenția și către alți factori de variabilitate, cum ar fi cei economici. Camuflate sub materialismul oficial, studiile pluridisciplinare vin acum în întâmpinarea acestei noi curiozități, generalizată de altfel pe întreg continentul european. Treptat, economia devine singurul nou domeniu de studiu important, dar nu întotdeauna și un principiu de inteligibilitate, cum ar fi aceasta într-o perspectivă marxistă coerentă. Uneori, ea se remarcă drept un factor causal ce se adaugă și care îi completează pe cei tradiționali (migrații, invazii, difuziuni)²³. Arheozoologia, palinologia, carpologia, studiul macroresturilor vegetale, deși opera unui număr mic de specialiști, vin să completeze informația istorică, *orientând treptat atenția către sit, și nu către cultură*. Drumul unei "arheologii globale"²⁴ părea deschis. În contextul unui discurs arheologic sobru, importul de metode naturaliste nu putea decât să accentueze atmosfera de rigoare științifică.

Dar pluridisciplinaritatea nu a avut puterea să modifice principiile, ci să completeze concluziile. Observațiile pluridisciplinare n-au reușit să uzurpe taxonomiile culturaliste, preocuparea pentru cronochorologie și valoarea instrumentală a utilajului litic sau ceramicii. În substrat, deși exploatarea informațională a unui sit devine *extensivă*, în sensul că se încearcă îmbogățirea acurateții prin recuperarea și studierea unui set mai bogat de dovezi arheologice, același nucleu dur de criterii culturale își conservă

sistem de reguli elaborate înaintea cercetării, arheologia preistorică din România va avea acum parte de concluzii gata scrise la care nu putea decît să ajungă. Mai numeroase vor fi însă situațiile în care va prefera să se piardă pe parcurs.

²² Acest model de studiu este abundent prezent în literatura de specialitate (de exemplu, în Studiul și cercetările de istorie veche), cu deosebire în anii '50-'60. Cităm aici doar un articol, evocator atât pentru conflictul acut între interesul arheologului și pretențiile teoriei, ca și pentru modalitatea perspicace de a ocoli incongruențele evidente, I. Nestor, Cultura ceramicii liniare în Moldova (pe baza săpăturilor arheologice de la Glăvănești-Vechi, Iași) în SCIV, tom II, nr. 2, 1951. Aflăm aici că "[...]absența unei dezvoltări pur liniare nu face decât să ne ajute să sesizăm mai exact realitatea istorică vie, fără a întuneca sau anula în nici un chip acțiunea fără greș a legilor amintite" (p. 26). Cu alte cuvinte, legile acționează, dar la alt nivel.

²³ Cu deosebire Al. Bolomey încearcă o infuzie de criterii economice în înțelegerea preistoriei, vezi de exemplu, capitolele I și V din VI. Dumitrescu și colab., *Esquisse d'une préhistoire de la Roumanie*, București, 1983, p. 12-28, 140-162.

²⁴ Expresia îi aparține lui J. Clottes, *Phénomènes de mode dans l'archéologie française*, in T. Shay, J. Clottes (eds.), *The Limitations of Archaeological Knowledge*, ERAUL 49, Liege, 1992, p. 225-246.

eficiența. Siturile sunt în continuare eșantionate din punct de vedere al informației pentru a răspunde curiozității cultural-istorice.

Acumularea treptată de informație, sisifical efort de ordonare, clasare și interpretare a acesteia, vor îndepărta treptat arheologul de orizontul istoriei, răpindu-i timpul, odată cu disponibilitatea. Permanentul, și deseori agresivul *feedback* al colegilor impune rigoarea, sau cel puțin preocuparea pentru aceasta, drumul unui scientism aparent fiind deschis. Preistoria devine tot mai ermetică, limbajul tot mai special, textele tot mai aride. Precizia crescută presupune o bună descriere formală, deseori fiind ignorat potențialul real al tipologiilor singure de a contribui la o mai bună înțelegere a fenomenelor istorice.

Ceea ce caracterizează cu certitudine perioada postbelică este centralizarea și uniformizarea evidentă a discursului arheologic: practicienii sunt instruiți și angajați de către stat, care asigură, de asemenea, finanțarea cercetării și publicarea rezultatelor. Toate condițiile uniformizării - pe care nu o compromite decât personalitatea uneori contondentă a specialistului - sunt asigurate.

2. 3. Statutul preistoricianului. Organizarea academică și modelul formativ

Asimilarea arheologiei de către istorie este astăzi desăvârșită din punctul de vedere al formării practicienilor. Ei provin astăzi, într-o majoritate covârșitoare, din sânul facultăților de istorie, dispunând deci de o formație asemănătoare, diferențiată doar prin cîmpul istoric pe care îl vor prelua pentru studiu. Această educare academică presupune în special, în afara cursurilor speciale, și a activităților din cadrul seminariilor de specialitate, participarea directă la campaniile de săpături. Convențional, dacă teoria este asimilată în sălile de curs, metoda este asimilată prin exercițiul practic al uceniei. Cum, pentru o lungă perioadă de timp, pregătirea arheologică a studenților s-a rezumat la cursuri generale, adresate tuturor, activitatea individuală și consolidarea cunoștințelor prin practică vor completa pregătirea aspiranților.

Ucenicia, mai mult sau mai puțin lungă sau distantă, în funcție de personalitatea magistrului, impune aproape obligatoriu asimilarea metodelor sale, ca soluție standard de profesionalizare și de familiarizare cu problematica disciplinei. Studentul va atinge prin urmare o problematică specială, înaintea uneia generale, se va ocupa de problemele unei culturi arheologice înainte de cele ale arheologiei preistorice în general. Manipulând artefacte, va fi atent la fapte, iar teoriile vor fi invocate doar în circumstanțe precise. Mediul excelent de dezbateri pe care îl poate asigura un colectiv arheologic nu va fi suficient pentru "teoretizare", pentru că permanent noile probleme ridicate de fiecare campanie cer soluții imediate și un bricolaj intelectual bazat pe vechile metode și pe noile rezultate. Noul va apărea doar în canoanele și prin raportare la vechile teorii a noilor fapte. Aceste vechi "teorii" sunt însă generalizările, succesiunile acceptate sau pur și simplu moștenite, constituite pe baza tipologiilor formale și cronologiei relative.

Într-o primă etapă, preistoricianul român a fost un istoric. Acest istoric dispune însă de codul de lectură a unei informații altfel ermetice pentru neavizați. Va deveni așadar un tip exotic de intelectual. Posesia divinației generează rapid sentimentul de castă. El nu exclude însă criticile reciproce acerbe, pentru că arheologia slab structurată instituțional promovează personalități puternice, care se substituie structurilor prin putere de muncă și entuziasm. Fenomenul este cu atât mai evident în contextul în care, începând cu perioada interbelică, în arheologia preistorică din România, "totul era de făcut". În contextul unei slabe instituționalizări, patrimonialismul practicienilor și erudiția post-antiquaristă se vor sprijini reciproc în edificarea unei "ghilde" profesioniste. Efortul de documentare, care în arheologie solicită în primul rînd timp, a condus și la o treptată identitate între obiect și subiect. Situri, chiar culturi arheologice întregi, se identifică definitoriu cu cel care le-a studiat. Nu surprinde deci agresivitatea luărilor de poziție. Această castă va fi prin urmare polarizată de dispute, izolată cu bună știință de istorici, prin specificitatea documentației, convinsă de originalitatea misiunii sale și de primatul competenței. Acest profil s-a conservat tenace, încă de la debutul științific al primei generații de discipoli ai lui Vasile Pârvan²⁵. Polarizarea preistoriei nu va fi propriu-zis scolastică, ci individuală. Situație cu deosebire caracteristică fostului bloc comunist, prejudiciile aduse comunicării cu colegii occidentali au condus, pe de o parte, la o încetinire a fluxului de idei și informații, iar pe de altă parte a favorizat contactele în nume individual și concentrarea informației în bibliotecile personale. Preistoricienii români au fost și sunt, pe de altă parte,

²⁵ O lectură atentă a memoriilor lui Vl. Dumitrescu, Oameni și cioburi, Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, XI, Călărași, 1993, evidențiază pe rînd toate aceste criterii.

puțini. Acest aspect este esențial în crearea unei atmosfere critice, nu pentru că luările de poziție critice ar lipsi, ci pentru că acestea nu presupun revoluții, ci revolte, criticând abuzurile și nu uzurile.

În perioada postbelică, misiunea culturală, asumată mai mult sau mai puțin imaginativ, de noua ideologie victorioasă, ar fi trebuit să îmbogățească și preistoricianul cu o nouă dimensiune, cea de ideolog nevoit²⁶: arheologul este posesorul dovezilor unui trecut conform doctrinei în mod necesar, pe care trebuie să le îmbogățească și să le expună ca atare. Succesul acestei inițiative a fost însă discutabil. În afara declarațiilor și a pasajelor juxtapuse din operele clasicilor marxism-leninismului, preistoricienii au continuat să îmbogățească și să expună descoperirile lor conform vechilor modele. Presiunea ideologică s-a colmatat rapid în masa enormă de informații și artefacte, cărora marxismul le oferea un model interpretativ prea general și mult prea holistic: preistoricienii erau deja preocupați de probleme speciale. Prin urmare, majoritatea bibliografiei arheologice se va încadra rigorilor interne ale practicienilor și nu modelului solicitat. Preistoricianul nu se adresa națiunii educabile, ci colegilor. El este un erudit. În acest sens, tradiția pozitivistă va subsista, motivată de altfel de reacția la suprapunerea unei teorii universale.

3. CONCLUZII ȘI PERSPECTIVE. DE CE AR TREBUI SĂ EXISTE TEORIE

Un răspuns, poate abrupt și paradoxal, dar corect ar fi: pentru că există deja! Dacă vasele, locuințele și topoarele au un sens, acesta se datorează teoriei care le conferă semnificație. Arheologul poate cel mult participa la ea, o poate îmbunătăți, chiar radical. Un singur lucru nu poate face: să-i nege existența. Cu toate acestea, o multitudine de factori argumentează în favoarea unei arheologii "ateoretice". O parte a argumentelor am prezentat-o mai sus. Lista este cu siguranță incompletă și deschisă criticilor. Este oare arheologia preistorică din România o enclavă pozitivistă originală? În nici un caz. Originalitatea sa se estompează în popularitatea unei tradiții similare într-o bună parte a Europei²⁷. Ea răspunde, de asemenea, unui anumit fel de a concepe istoria, arheologia, unei comenzi sociale aparte și unei curiozități speciale, care a selectat domeniile de interes arheologic.

Ceea ce am încercat aici este, fără îndoială, o atribuire de nume. Experiența istorică arată că această practică presupune "domesticirea" problemelor, circumscrierea și luarea lor în stăpânire. Nu avem pretenția că am atribuit numele potrivite. Subliniem doar că faptul istoric sau arheologic nu este un dat obiectiv pe care conștiința se mulțumește să-l perceapă. El este un fapt construit prin selecție, imaginație și disponibilități. Acestea din urmă sunt legate de tradiția de cercetare, de momentul istoric și de indivizi. Prin urmare, existența unui model de cercetare uniform atestă perpetuarea unei tradiții a curiozității arheologice. Ceea ce încercăm să argumentăm este necesitatea, acută în opinia noastră, ca această curiozitate să-și schimbe coordonatele. Defazajul metodologic evident riscă permanent să împiedice comunicarea cu arheologii de pe alte coordonate, și acest aspect nu se face decât în detrimentul preistoriei românești.

Preistoricienii români ar trebui să renunțe, în primă instanță, la prejudecata naivă că istoria și autorul discursului istoric sunt entități separate, că faptele istorice sunt exterioare conștiinței și că istoria omului are o natură identică cu cea a fenomenelor naturale. Nimic din ceea ce percepe ca interesant arheologul nu există decât în funcție de ideile, valorile și predispozițiile lui. Prin urmare, există în funcție de teoria lui, implicită, explicită, coerentă sau nu. Preistoricianul are obligația să reflecteze critic asupra misiunii lui, și nu putem înțelege altfel noțiunea de onestitate științifică.

Ar trebui, de asemenea, să reflecteze dacă ceea ce constituie obiectul cercetării sale corespunde rigorilor actuale ale disciplinei și percepției mult mai complexe asupra comunităților studiate, pe care arheologia de pe alte meridiane o promovează de câteva decenii. Alegând aleatoriu o cultură arheologică preistorică, nu putem oare constata că, după câteva decenii de cercetare, deși știm cu siguranță *mai multe*, nu știm de fapt *mai mult*?

Un volum enorm de informație s-a acumulat în câteva decenii de cercetare, și o mare parte a acesteia necesită studiu, elaborare, reflecție. Dar acesta nu poate fi o precondiție a organizării spontane a unei teorii, a unei *reflecții sistematice*. Aceasta are nevoie de contextul unic din care informația provine, cel arheologic, unde încep interogațiile. Cu acest context dialoghează arheologia, și nicidecum cu colecțiile,

²⁶ D. W. Bailey expune o situație relativ similară pentru arheologia bulgară, vezi *Bulgarian Archaeology. Ideology, Sociopolitics and the Exotic*, în Lynn Meskel (ed.), *Archaeology Under Fire. Nationalism, Politics and Heritage in the Eastern Mediterranean and Middle East*, Routledge, London, 1998.

²⁷ Ar fi utilă aici parcurgerea volumului I. Hodder (ed.) *Archaeological Theory in Europe. The Last Three Decades*, London, Routledge, 1991.

oricât de bogate, și cu atât mai puțin cu ideile, oricât de clare. Maieutica arheologiei trebuie să înceapă mult mai devreme decât ne-am obișnuit: limpezimea ideilor constituie un avantaj, dar complexitatea realităților din teren nu permite un rețetar teoretic universal.

În general, dezvoltarea unei teorii are nevoie fie de o temporizare nevoită a acumulării de material arheologic, fie de presiunea epistemică a altor științe sociale, fie de o dezvoltare rapidă a arheologiei preventive și de salvare, în funcție de proiectele economice și edilitare ce pot acutiza problema metodelor și tehnicilor de eșantionaj. Arheologia nord-americană, britanică, franceză sunt exemple interesante privind aceste precondiții, fiecare promovând o atitudine proprie în această direcție. Într-o oarecare măsură, aceste premise sunt asigurate, dar factorul dinamic nu poate fi determinat decât de insatisfacțiile resimțite de practicieni în fața propriilor modele de cercetare și interpretare.

Reevaluările sunt o modă, uneori periculoasă, prin iraționalitatea ei, dar organizarea unei gândiri arheologice a devenit o acută necesitate, pentru că, spre deosebire de alte domenii, experiențele arheologice sunt irepetabile: construcțiile arheologiei epuizează materia primă folosită, și aceasta este *contextul*. *Elaborarea unei teorii este necesară pentru că sistematizează riscurile întreprinderii arheologice de o manieră preventivă*. Chiar plecând de la problematica unui sit, reflecția metodică va putea anticipa o serie de dificultăți practice și o serie de soluții interpretative. Rolul teoriei este anticipativ, ca de altfel și cel al paradigmei. Diferența esențială constă în faptul că teoria promovează dubiul și nu certitudinile, anticipația pe termen scurt și nu soluții universale. *Feedbackul* ei cu practica este mai rapid, erorile sunt explicite, deci mai ușor criticabile. O teorie nu este un set de axiome, ci unul de teoreme, cel mult. Categorie, nu există o teorie arheologică (explicită sau implicită) necriticabilă sau universal aplicabilă. Am văzut mai sus că este însă posibilă perpetuarea unei teorii unice, a unui singur model de dinamică socială. Dar reflecția arată întotdeauna că "lucrurile sunt ceva mai complicate". Până în acest moment, în viziunea preistoricienilor români, oamenii trecutului studiat au fost în foarte mare măsură ceea ce contemporaneitatea le-a permis să fie. Progresul disciplinei are însă un singur obiectiv: să permită oamenilor preistorici să fie ceea ce au fost, în întreaga lor originalitate care ne este inteligibilă. Deși vor rămâne cu siguranță proiecții ale contemporaneității, printr-o curiozitate arheologică adecvată, aceste proiecții se pot apropia multumitor de original. Acest obiectiv necesită însă, printre multe altele, promovarea altei subdiscipline: arheologia teoretică, al cărei prim obiectiv să-l constituie analiza premiselor epistemice, metodologiilor și implicării sociale a cercetării arheologice, pe scurt, analiza arheologiei ca produs istoric.

Bogăția preistoriei de pe teritoriul României, multă vreme cantitativă, are nevoie de calitate, iar curiozitatea arheologilor simte deja nevoia unui salt²⁶, a unei înțelegeri mai complete a preistoriei. Noua viziune presupune o lectură mai atentă a informației, o atenție mai amplă pentru unicitatea și particularul fiecărui sit sau culturi.

Cum patrimoniul preistoric al României este încă foarte bogat, iar eficiența organizatorică a paradigmei tradiționale este indiscutabilă, sunt greu de presupus reevaluări radicale iminente. Ele nici nu reprezintă de altfel un panaceu. Ceea ce se cuvine făcut este ca, într-o perspectivă cât mai apropiată, vechile *axiome* să devină cel puțin *teoreme*, a căror demonstrație să permită critici. Abia ulterior putem spera că ele vor deveni ceea ce trebuiau să rămână, simple *ipoteze* de lucru.

Și o altă dimensiune solicită existența teoriei în arheologie, anume statutul disciplinei ca atare, ca și al practicienilor ei. Reevaluarea profilului cultural al unei țări aflate într-un intens proces de redefinire a propriei identități impune implicarea unei largi categorii intelectuale, din care profesioniștii istoriei nu pot lipsi fără a-și asuma serioase riscuri. Deschiderea socială a arheologiei, aflată până nu demult fie în ipostaza unui rezervor de exotisme scolastice, fie în cea a unui tăcut ideolog de serviciu, trebuie consolidată pe alte baze. Popularitatea nu compromite rigoarea științifică a unei discipline, mai ales a uneia cu șanse speciale de a stârni interesul public.

²⁶ Sunt demne de remarcat aici atitudinile novatoare - prin raportare la vechile teorii, și nu la problematica strictă a unor culturi arheologice - prezente sporadic în literatura de specialitate: Al. Niculescu, Interpretarea fenomenelor etnice de către istorici și arheologi. Pericolele argumentației mixte, în *Timbul istoriei I, Memorie și patrimoniu*, Centrul de istorie comparată a societăților antice, Univ. București, 1997, p. 63-69, Al. Vulpe, *Istoria. Între mit și căutarea adevărului în antichitate și în prezent*, în *Buletinul Muzeului "Teohari Antonescu"*, nr. 5-6, 1999-2000, p. 9-15, D. Popovici, Note pentru o viitoare și necesară istoriografie a arheologiei românești, în *idem*, p. 17-22. Un motiv serios de reflecție inclusiv în plan teoretic, nu numai metodologic, îl reprezintă prezentarea unei noi metode de exploatare a informației arheologice, vezi B. Randoin, D. Popovici, Y. Rialland, *Metoda de săpătură și înregistrarea datelor stratigrafice într-un sit pluristratificat: tell-ul neo-eneolitic de la Hârșova*, *Cercetări Arheologice*, XI, 1999, p. 199-234.

POURQUOI N'EXISTE PAS UNE THEORIE DANS L'ARCHEOLOGIE PREHISTORIQUE DE LA ROUMANIE

Résumé

L'article essaie d'élucider les causes de l'aspect traditionaliste de l'archéologie préhistorique en Roumanie, du point de vue de l'absence des démarches à caractère théorique. La théorie archéologique y est définie comme une analyse explicite des filtres hiérarchiques de sélection placés entre les hommes préhistoriques et l'archéologue contemporain. L'absence de ce domaine de réflexion est dû, selon l'auteur, à beaucoup de facteurs: le rôle de la philosophie et de l'historiographie positive dans la genèse de l'archéologie préhistorique en Roumanie, la division de la recherche par l'identification intime entre l'archéologue et son objet d'étude, les pratiques de sa catégorie sociale et l'influence du climat marxiste, qui ont dirigé les chercheurs vers la surenchère de l'empirisme et du descriptivisme. On présente, en bref, quelques perspectives concernant le développement de ce domaine de réflexion.